

алып келе турган 100 тонна алтыныбыз турат. Эгер, канча алтын бар экени каттоодо турганда бир дагы киши 100 миллион долларга сатмак эмес. Ошондуктан мурдагы келген жетекчилердин баарында каттоо жүргүзүлбөй, эл билбесин деген аракет болгон. Элге канча суубуз, канча токоюбуз, жаныбарыбыз бар экенин айта албайбыз. Жарандарыбызда канча мүлк бар экенин билбейбиз. Баары каттоого алынып, ачык айкын болгондо уурдаганга да мүмкүнчүлүк болбой калмак.

Бюджеттибиз элге ачык айкын болуш керек. Анткени элден чогулган салыктан бюджет топтолот. Ачык-айкын болсо, бюджетке эч ким кол сала албайт. Системаны өзгөртпөсөк, укук коргоо органдары күрөшүп, буларды жеңе албайт. Мамлекеттик сатып алууларда ким кайдан, канчага сатып алды, дүйнөлүк баасы канча, баары ачык көрсөтүлүп, электрондук варианты жарыяланып туруш керек. Мына ушундай жол менен коррупциянын тамырын кырксак болот. А биз Кытайдан, Россиядан келген товарлардын эсебин билбейбиз. Ошентип коррупция өсүп жатат. Ал эми парачорчулук боюнча мыкты мугалимдердин же дарыгерлердин айыктарын жогорулатмайынча ушундай көрүнүштөр боло берет. Мугалим окуучусуна картошка сатып отуруп, эртеси кантип сабак берет? А биз мугалимдерди ошол деңгээлге жеткирип койдук.

– “Кумтөр” боюнча түзүлгөн акыркы келишим эмнеге каралбай жатат жана 100 миллионго сатылган “Жерүй” тууралуу эмнелерди айта аласыз?

– Мурдагы премьер-министр Сапар Исаков “Кумтөр” келишимин бүтүрдүм деди. Бирок, биз ошол келишимди көрбөй койдук. Азыркы премьер-министр дагы кол койбой чоюп жатат, күмөн санап жатса керек. Бизге парламентке келсе көрөт элек. 2007-жылы А.Атамбаев Премьер-министр учурунда “Кумтөр” маселеси боюнча жумушчу топту жетектегем, “Кумтөрдөн” 17 пайыз акцияны алганбыз. Эгерде Танаев 17 пайызын сатып жибербегенде, баары 52 пайыз болмок. Анан Атамбаев премьерликтен кетти. Мени четтетип коюшту.

Негизи канадалыктар биздин кенди изилдеп, анан кендин өзүн эле күрөөгө коюп, акча алып иштетиптир. Биз ал финансылык моделин көрүп тушунуп алдык. Ошол модель менен “Жерүйдүн” алтынын Европадагы чоң бир банка күрөөгө койсок, бир же эки жылда 10 тонна алтын менен бүт акчасынан кутулуп бүтөт элек. Көрүп билди туруп эле ушуну жасабай коюшту. 2012-жылы “Жерүйдүн” сатылышына мен каршы чыккам. Канадалыктардан үйрөнбөдүккү, муну тендерге чыгарып эмне кыласыңар, “Кыргыз алтына” бергиле “Жерүйдүн” өзүн күрөөгө коюп, алтын чыгара берсин дегем. Жумуш орудары түзүлүп, Таластын эли жумуш менен камсыздалып, 90 тонна алтын өзүбүздө калмак.

– Айылдарды дотациядан чыгарыш үчүн эмне кылуу керек?

– 2005-жылы эки телкичтүү бюджетке өткөнбүз. Бирок, бул система карама-каршылыкты жаратты. Каржылоо министрликтен мэрияга же мэриядан түз эле айыл өкмөткө келет, тактап айтканда, ортосундагы райондук бюджет менен райондук кеңеш жоюлган, облустук деңгээлдеги бюджет да, аны бекиткен депутаттар да жок. Бирок төрт деңгээлдүү башкаруу системабыз, эки телкичтүү бюджетибиз бар. Мына ушул карама-каршылыкты жоюшубуз керек.

Финансы министрлигинде иштеп турганда жылына 50 айыл өкмөттү дотациядан чыгарууну сунуштагам. Азыр 453 айыл өкмөттүн 70и чыкты. Эми 3 жылдын ичинде инфраструктурасын жакшырттып, 50дөн айыл өкмөттү дотациядан чыгарып турушубуз керек. Менин эсебин боюнча 20 жылдын ичинде

400 айыл өкмөттү дотациядан чыгарып кетсек болот. Аймактарды өнүктүрүүнүн алкагында 5 шаар жана 50 айыл өкмөттү бюджетке өзүнчө киргизип, дотациядан чыгарууга аракет кылышыбыз керек. Ошондо аларга бюджеттен да, банктардан да каражат алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт.

– Жергиликтүү бийлик тарабынан көйгөйлүү маселелердин чечилиши сөздүктүрүлгөн учурлар бар. Ошондой эле айыл өкмөт башчылары аларды шайлаган депутаттардын кызыкчылыгын эле коргоп калды деген сөздөр айтылууда. Бул жагдайды кантип чечсек болот?

– Аймактарды өнүктүрүү жарлыгынын алкагында жергиликтүү башкаруу органдарынын ыйгарым укуктары боюнча мыйзамдарды жазып, сайтка чыгардык, анда айыл өкмөт башчысынан тартып, акимдердин, өкмөттүн өкүлдөрүнүн, Премьер-министр жана министрлердин функциялары так көрсөтүлгөн. Райондун өзүндө ар кайсы тармак боюнча жетекчилер бар, ошол жетекчилердин баарын аким өзү бекитсин. Бирок, аларды жумуштарын министрликтер алсын. Мындай ыйгарым укуктун бирин министрликке, бирин акимге берип, эки тараптуу көзөмөл жүргүзүп, жоопкерчиликти күчөтөлдү дедик. Себеби райондун аймагында мыйзамдардын аткарылышын район менен айыл өкмөттүн деңгээлинде жергиликтүү бийлик көзөмөлдүнө алыш керек. Өкмөт улам алмашылып, айыл өкмөттөр эмнеге жооп беришин да билбей калышкан. Шаарда канча жардамга муктаж, аяр үй-бүлө бар экенин билбеген мэрлер да бар. Сурасаң “аны министрлик билет, мага каражат, функция бергиле анан иштейм”, – дейт.

Жергиликтүү бийлик органдарынын жетекчилери жалаң байлар менен мамиле түзө бербей, биринчи кезекте жардамга муктаж үй-бүлөлөр менен иш алып барып, аларга жумуш орударын түзүп, турмуш-шартын жакшырттып, алардын санын азайтса, мына ошондо өзүнүн ишин аткарып жаткан болот. Ал эми айыл өкмөт башчыларын жергиликтүү кеңештин депутаттары эмес, түз эл шайлаганы туура.

2005-жылы чейин бизде айыл өкмөттөн тартып, акимдер, өкмөттүн өкүлдөрү, анан аткаруу бийлигине жетип маселе чечилчү. Биз көрсө, президент менен премьер гана чечкен, өтө эле борборлоштурулган мамлекет куруп алыптырбыз. Жогору жақтан акча келсе аны облус менен райондон кертип калышат. Райондун акими жаман көрүнсө, облустан акча бербейт. Жергиликтүү көйгөйлөрдү чечүү үчүн 100 миң же 200 миң сом сураса, министрлик аны карабайт. Мен муну ал тармакка иштеген адам катары айта алам. Анан бизде ушундай маселелердин топтолушунун натыйжасында эки жолу революция болуптур деген жыйынтыкка келдем.

Жергиликтүү бийлик өзү чогулткан акчага өзү ээ болуш керек. 2019-жылдан тартып киреше салыгынын 75 пайызы, 2020-жылдан 100 пайызы берилет. Түзүлгөн жумуш орударына жараша түшкөн салык ошол айында калат. 2005-жылда бир бюджетке – бир салык деген реформаны баштаган элек. Эми жүзөгө аса баштады. Жер менен мүлккө болгон салык жергиликтүү бийликтин бюджетине болуңот. Эми киреше салыгы да кошкону жатабыз. Жергиликтүү элдин салыгынан түшкөн каражатка ошол эл өзү ээ болуш керек. Алардын бюджетин бир жолу беките турган депутаттар болуш керек. Эгер алар бюджетти эки жолу бекитпей ошол, же айыл өкмөт башчысы кызматтан кетип, же депутаттар тарап кетет. Ушундай механизмди да киргизгени жатабыз. Эл калыс, ошондуктан айыл өкмөт башчыларын элдин шайлоосуна коюп керек. Ошондо алар 10 же 20 депутаттын эмес, жалпы элдин кызыкчылыгын коргойт.

Баткен

Экономика – башкы маселе

Экономика министринин орун басары Автандил Алыбаев, министрликтин бир катар өкүлдөрү Баткенге келип, облус жана жеке ишкерлер менен жолукту.

Алгач алар Өкмөттүн облустарды ыйгарым укуктуу өкүлү Абиш Халмурзаев менен жолугушуп, Баткен облусун өнүктүрүүнүн приоритеттүү багыттары боюнча сүйлөшүштү. Жетекчилер облустун экономикасын көтөрүүгө салым кошуп жаткан ири өнөр жай ишканалары болгон Кадамжай сурьма комбинаты, Айдаркен сымап комбинаты, Кызыл-Кыя Таеки ферментацилоочу ишканалардын деңгээлин көтөрүү, экспортко продукция чыгаруу боюнча сүйлөшүп, айрым тоскоолдуктарды жоюу боюнча чогуу аракеттенүүгө макулдашышты.

Андан кийин облус активи жана жеке ишкерлер менен жолугуп, облусту

өнүктүрүү боюнча кеңири талкуу болду. Көпчүлүк ишкерлер айыл чарбасын өнүктүрүү үчүн облустун дыйкан-фермерлерине мамлекеттик чоң колдоо керектигин айтышына, айрымдары кен байлыктарды иштетүү үчүн лицензия алып, бирок иштейбей турган компаниялардын ишин жандандыруу менен, кыска аралыкта көп көйгөйлөрдөн арылса болоорун белгилешти.

Жыйында мамлекет тарабынан берилип жаткан жеңилдетилген насыялар, Кыргыз-Орус өнүктүрүү фондунун насыялары жана Мамлекеттик кепилдик фонддорунун кызматтары тууралуу кеңири маалымат берилди.

Министрликтин өкүлдөрү Баткен, Кадамжай, Аңдыктан, цивилизациядагы жаңы ачылып, иштей баштаган бир катар ишканалардын ишмердүүлүгү менен да таанышышты.

Гүлчехра ТАЖИБАЕВА, «Кыргыз Туусу»

Эл аралык симпозиум

Адилеттүүлүктү сүйгөн цивилизация керек

Бишкектеги Кыргыз-Түрк “Манас” университетинде Түркиянын Бейбурт жана Ахи Эвран университеттери биргелешип, «Түрк элдеринин философиялык мурасы» аталыштагы эл аралык симпозиум өткөрүштү. Симпозиумга Борбордук Азия регионунан жана дүйнөнүн башка өлкөлөрүнөн 100гө жакын белгилүү окумуштуулар катышты. Анын максаты - түрк дүйнөсүнүн руханий мурасын изилдөөнү жаңы деңгээлге көтөрүү болду.

“Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин ректору, профессор Себахаттин Балжы: «КТМУнун миссиясынын бири - бул түрк дүйнөсүнүн мурасын изилдеп, аны адамзатка жеткирүү. Университеттин Түрк цивилизациясын изилдөө борбору тарабынан жарыкка чыккан көптөгөн эмгектер бүгүнкү күндө илим дүйнөсүнө тартууланган жатат. Айрыкча жаштарбыздын жасаган эмгектери мактоого арзыйт. Биздин түрк дүйнөбүз кеңири бир чоң аймакта орун алган. Бүгүнкү күндө биздин бай жана сыймыктанган турган тарыхыбыз бар. Анткени, түрк дүйнөнүн адам баласынын бактысы, келечеги үчүн күрөшүп, улуу цивилизацияны кура алды. Технолологиянын өнүгүшү менен акылдуу телефондор чыкты. Ага бат көнүп баратабыз. Ушундан улам, мындай өнүгүүлөр цивилизацияны алып келеби?»

деген ой туулат. Цивилизациянын негизин адилеттүүлүк түзөт. Ал эми бүгүнкү күндө адилеттүүлүк өкүм сүрбөй, согуштар болуп, кээ бир өлкөлөр жок болуп баратат. Андыктан, цивилизацияны таанытууну колго алышыбыз керек. Аалам калкы бүгүнкү күндө түрк дүйнөнү түзө турган жаңы бир цивилизацияга муктаж. Эң оболу адамзаттын, көйгөйлөрүн чечүү зарыл. Бизге адилеттүүлүк жана тынчтык өкүм сүргөн цивилизация керек», – деген оюн айты.

Казакстандын президентинин алдындагы китепкананын башчысы, профессор Газиз Телебаев: «Түрк элдеринин жазуу маданияты болгон эмес деп айтып жүрүшөт. Ал жаңылыш пикир. Анткени Орхон жазууларынан баштап, бүгүнкү күнгө чейин жеткен жазууларды изилдеп чыкканыбызда аябай бай булакка ээ экенибизди көрүп жатабыз. Бизге жеткен баалуу мурастарды даяктык менен терең изилдешсиз керек», – деди.

Үч күнгө созулган симпозиумда Кыргызстан, Франция, Түркия, Казакстан, Өзбекстан, Азербайжан ж.б. мамлекеттердин окумуштуулары 80ге жакын баяндамаларды жасапты. Симпозиумдун материалдары - англис жана түрк тилиндеги макалалар Түркияда, ал эми кыргыз жана орусча макалалар КТМУнун коомдук илимдер журналында басылып чыкмакчы.

Айзат ТАЛАСБАЕВА, Медиа «Манас»